

Medelpensioneringsålder och utträdesålder 2011

Medelpensioneringsålder och utträdesålder
Pensionsutveckling 2012-05-03
Hans Karlsson och Hans Olsson

Medelpensioneringsålder och utträdesålder

Enligt regleringsbrevet för budgetåret 2012 ska Pensionsmyndigheten senast den 3 maj 2012 redovisa genomsnittsålder för uttag av pension.

Det finns flera olika sätt att definiera och beräkna genomsnittsålder för uttag av pension, ofta kallat faktisk pensionsålder. Pensionsålder kan definieras som den ålder då en person utträder ur arbetsmarknaden eller den ålder då en person beviljas eller börjar ta ut en pensionsförmån. Vi har valt att kalla det förstnämnda för *utträdesålder* och det sistnämnda för *pensioneringsålder*. Det kan ibland vara lämpligt att även betrakta sjukersättning som en pensionsförmån. Därmed blir det bättre överensstämmelse mellan utträdesålder och pensioneringsålder. En nedsatt arbetsförmåga av medicinska skäl som resulterar i sjukersättning är ett vanligt skäl till att en person i förtid lämnar arbetsmarknaden. Däremot är till exempel efterlevandepension inte av så stort intresse i detta sammanhang.

Pensionsmyndigheten har för avsikt att varje år publicera åtminstone fyra mått för att belysa pensionering, dels förväntad utträdesålder och dels tre olika mått för så kallad medelpensioneringsålder. Medelpensioneringsålder I kan även kallas medelålder för uttag av ålderspension. Medelpensioneringsålder II inkluderar sjukersättning (från 30 års ålder). Medelpensioneringsålder III inkluderar också sjukersättning men den nedre åldersgränsen har satts till 50 år. Därmed är det bättre överensstämmelse med förväntad utträdesålder som också har denna åldersgräns.

I avsnittet om utträdesålder redovisas även utträdesåldrar beräknade per årskull (kohort) och utträdesåldrar beräknade för olika länder.

Medelpensioneringsålder I har beräknats till 64,6, medelpensionsålder II till 62,5 och medelpensioneringsålder III till 63,9 för år 2011. Förändringarna från 2010 för medelpensioneringsålder I och III är mycket små. Medelpensioneringsålder II har stigit något. Utträdesåldern har beräknats till 63,3 för år 2011, en liten uppgång jämfört med 2010.

Medelpensioneringsålder

Definition

De tre olika måtten som gemensamt kallas medelpensioneringsålder är mått för genomsnittlig pensioneringsålder efter det att en justering har gjorts så att måtten inte påverkas av att olika födelseårgångar är olika stora. De som endast har premiepension betraktas inte som ålderspensionärer vid beräkningarna. De ålderspensionsförmåner som beaktas är således inkomstpension/tilläggs pension och garantipension. Lägsta möjliga ålder för uttag av ålderspension är 61 år men de allra flesta väljer än så länge att börja ta ut sin ålderspension vid 65 års ålder. Måtten påverkas också av hur många som väljer att vänta till efter 65 års ålder innan de påbörjar pensionsuttaget.

I måtten medelpensioneringsålder II och III ingår även sjukersättning. En persons pensioneringsålder definieras i dessa fall som den ålder då han eller hon får sjukersättning eller påbörjar sitt uttag av ålderspension och inte hade sjukersättning dessförinnan. Vid beräkningen väljs en nedre åldersgräns. Två åldersgränser tillämpas, 30 år respektive 50 år. Vid beräkningen bortses från dem som hade sjukersättning eller aktivitetsersättning dessförinnan. Sjuk- och aktivitetsersättning infördes 2003. För åren före 2003 ingår i stället förtidspension/sjukbidrag i måtten.

Personer som endast har avtalspension eller en privat pensionsförsäkring ingår inte i måtten. Det är först när de får ålderspension eller sjukersättning från socialförsäkringen som de betraktas som ”pensionärer”. Andra pensionsförmåner, som till exempel efterlevandepension, ingår inte i beräkningarna.

De olika måtten för medelpensioneringsålder mäter *inte* vid vilken tidpunkt personer slutar att förvärvsarbeta. Det är till exempel tillåtet att ta ut hel ålderspension och fortfarande förvärvsarbeta.

Både ålderspension och sjukersättning kan utges i olika nivåer, hel, $\frac{3}{4}$, halv och $\frac{1}{4}$. Övergångsvis finns också nivån $\frac{2}{3}$ för sjukersättning. Vid beräkningen över medelpensioneringsålder tas hänsyn till de olika nivåerna. Om en person får halv sjukersättning vid 55 års ålder betraktas detta som en ”halv” pensionering. Om en person som tidigare har haft halv sjukersättning får hel sjukersättning vid till exempel 60 års ålder betraktas också detta som en halv pensionering.

Om en person med sjukersättning blir rehabiliterad och inte längre får sjukersättning betraktas detta i beräkningarna som en negativ pensionering. Om en person med ålderspension väljer att upphöra med pensionsuttaget betraktas detta i beräkningen också som en negativ pensionering.

Måtten för medelpensioneringsålder kan påverkas av regeländringar eller administrativa förändringar, till exempel ändrade genomströmningstider för pensionsärenden. I vissa situationer kan det dock vara olämpligt att låta måtten påverkas av en regeländring. Måtten bör belysa förändrade ”pensioneringsbeteenden”. En regeländring kan initialt eller under några övergångsår medföra att måtten påverkas på ett sätt som inte är önskvärt och ge orimliga resultat. I sådana fall kan de formler som används för att beräkna måtten behöva justeras.

År 2008 genomfördes flera regeländringar som påverkade sjukersättningen. Bland annat togs tidsbegränsad sjukersättning bort från och med 1 juli 2008. Övergångsregler medför att denna regeländring får successivt genomslag under några år. År 2008 och 2009 påverkades medelpensioneringsålder II och III påtagligt av detta när de beräknades med den metod som använts tidigare. Indragningar av tidsbegränsad sjukersättning har medfört att ovanligt många har ”rehabiliterats” vilket i måtten har betraktats som negativa pensioneringar. De medelpensioneringsåldrar som räknades fram för framför allt 2009 med tidigare formler var av det skälet inte rimliga. Därför har definitionen av medelpensioneringsålder II och III förändrats. Från och med 2008 betraktas inte längre tidsbegränsad sjukersättning som ”pension” när måtten beräknas.

Resultat

Medelpensioneringsålder I (medelålder för uttag av ålderspension)

	Kvinnor	Män	Kvinnor och män
1998	64,9	64,8	64,9
1999	64,9	64,7	64,8
2000	64,9	64,7	64,8
2001	64,9	64,8	64,8
2002	64,9	64,7	64,8
2003	64,9	64,8	64,8
2004	64,9	64,7	64,8
2005	64,8	64,7	64,8
2006	64,8	64,7	64,7
2007	64,7	64,5	64,6
2008	64,7	64,6	64,7
2009	64,7	64,6	64,6
2010	64,7	64,6	64,7
2011	64,7	64,6	64,6

Medelpensioneringsålder I är något under 65 år, något högre för kvinnor än för män. Orsaken till att medelpensioneringsålder I är under 65 år är att det är vanligare med uttag före 65 års ålder än sent uttag av pension. Tidigt uttag är vanligare bland män än bland kvinnor.

Medelpensioneringsålder I har tidigare minskat, men efter 2006 kan man betrakta den som i stort sett konstant. Både antalet personer med tidigt uttag och antalet personer som senarelägger pensionsuttaget har ökat. Det har i stort sett tagit ut varandra.

Den tabell som följer visar hur stor andel i olika årskullar som beviljas ålderspension fördelat på vid vilken ålder uttaget påbörjas. Som framgår minskar andelen som påbörjar sitt pensionsuttag vid 65 år. Både andelen som påbörjar uttaget före 65 år och efter 65 år har ökat. Andelen som påbörjade uttaget vid 61 års ålder har dock minskat de senaste åren.

När man tolkar tabellen bör man komma ihåg att ärendehandläggningen kan påverka resultatet, inte bara ålderspensionärernas önskemål. Den stora andelen som tog ut pension vid 66 års ålder för 1944 års födda beror troligen delvis på att det fanns ärendebalanser vid utgången av 2009 så att några fick sin ålderspension något senare än önskat.

Andel* som nybeviljats allmän pension i åldrarna 61–70 år, procent

Års- kull	Uttagsålder, år									
	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
1938	3,7	2,3	2,3	2,1	77,6	4,2	3,2	0,8	0,3	0,3
1939	3,9	1,9	2,1	2,4	75,9	6,5	2,3	0,8	0,3	0,3
1940	3,0	2,1	2,5	3,1	76,0	5,0	2,6	0,8	0,4	0,5
1941	2,9	2,2	3,0	3,7	73,3	6,3	2,8	0,8	0,5	0,4
1942	3,4	2,9	3,4	3,9	70,9	6,2	3,4	1,2	0,5	
1943	4,0	3,1	3,6	5,3	66,5	7,1	4,4	1,2		
1944	4,7	3,4	4,8	6,0	63,4	7,9	4,0			
1945	5,2	4,2	5,3	6,1	62,1	7,2				
1946	6,1	4,8	5,5	6,8	60,1					
1947	6,4	4,7	6,0	7,5						
1948	6,0	5,0	6,7							
1949	5,9	5,4								
1950	5,9									

*Andelarna avser nya pensionärer i relation till möjliga pensionärer i december 2011. Åldrarna avser åldern 31 december aktuellt år som pensionären tog ut sin inkomstpension/garantipension

Nedanstående två tabeller visar motsvarande uppgifter fördelade på kvinnor och män. Som framgår är pensionsåldern rörligare för män än för kvinnor. Mellan 50 och 60 procent av männen tar ut ålderspension vid 65 års ålder. För kvinnor är det mellan 60 och 70 procent som tar ut ålderspensionen vid 65 års ålder. Dessa andelar har minskat kraftigt. För personer födda under åren 1938 – 1940 var det över 80 procent av kvinnorna och över 70 procent av männen som tog ut ålderspensionen vid 65 års ålder.

Det är fler kvinnor än män som har sjukersättning. För dem är 65 år den naturliga pensionsåldern. Det är också fler kvinnor än män som får garantipension. Garantipension kan inte utges före 65 års ålder och de som får garantipension vinner inte så mycket på att vänta till efter 65 år med att ta ut ålderspensionen.

Andel* som nybeviljats allmän pension i åldrarna 61 – 70 år, procent. Kvinnor

Års- kull	Uttagsålder, år									
	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
1938	2,1	1,6	1,9	1,6	83,2	3,7	3,0	0,6	0,3	0,3
1939	2,3	1,3	1,7	1,9	81,7	5,9	2,1	0,7	0,2	0,3
1940	2,0	1,5	2,2	2,8	80,8	4,7	2,4	0,6	0,3	0,4
1941	1,9	1,7	2,6	3,2	78,5	5,8	2,5	0,6	0,4	0,3
1942	2,5	2,2	2,9	3,4	76,1	5,7	3,1	0,9	0,4	
1943	3,0	2,4	3,2	4,8	72,0	6,6	4,0	1,0		
1944	3,6	2,8	4,3	5,4	68,7	7,6	3,8			
1945	4,2	3,6	4,8	5,5	67,6	6,9				
1946	5,5	4,3	4,9	6,4	65,4					
1947	6,0	4,1	5,5	7,1						
1948	5,4	4,4	6,3							
1949	5,2	4,8								
1950	5,2									

*Andelarna avser nya pensionärer i relation till möjliga pensionärer i december 2011. Åldrarna avser åldern 31 december aktuellt år som pensionären tog ut sin inkomstpension/garantipension

Andel* som nybeviljats allmän pension i åldrarna 61–70 år, procent.**Män**

Års- kull	Uttagsålder, år									
	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
1938	5,1	3,0	2,7	2,6	72,2	4,6	3,5	0,9	0,4	0,4
1939	5,5	2,4	2,5	2,8	70,3	7,1	2,5	1,0	0,4	0,4
1940	4,0	2,7	2,8	3,4	71,5	5,4	2,8	0,9	0,4	0,6
1941	3,9	2,7	3,3	4,1	68,3	6,7	3,0	1,1	0,6	0,6
1942	4,3	3,5	3,9	4,3	66,1	6,6	3,6	1,4	0,6	
1943	4,9	3,7	3,9	5,8	61,4	7,6	4,8	1,4		
1944	5,8	3,9	5,2	6,5	58,4	8,2	4,3			
1945	6,0	4,8	5,8	6,7	56,9	7,5				
1946	6,6	5,4	6,1	7,2	55,1					
1947	6,8	5,2	6,6	8,0						
1948	6,7	5,5	7,2							
1949	6,5	6,0								
1950	6,5									

*Andelarna avser nya pensionärer i relation till möjliga pensionärer i december 2011. Åldrarna avser åldern 31 december aktuellt år som pensionären tog ut sin inkomstpension/garantipension

Medelpensioneringsålder II (nedre åldersgräns 30 år)

	Kvinnor	Män	Kvinnor och män
1998	61,5	62,2	61,9
1999	60,9	61,9	61,4
2000	59,9	61,2	60,5
2001	59,4	61,1	60,2
2002	58,2	60,3	59,3
2003	59,2	61,3	60,3
2004	57,8	60,3	59,1
2005	59,3	61,3	60,3
2006	61,4	62,5	61,9
2007	61,3	62,3	61,8
2008 ¹	61,6	62,5	62,0
2009 ¹	62,0	62,5	62,2
2010 ¹	61,8	62,5	62,1
2011 ¹	62,3	62,7	62,5

¹Exklusive tidsbegränsad sjukersättning från och med 2008.

Stor betydelse för hur medelpensioneringsålder II har utvecklats är förändringen av antalet nybeviljade förtidspensioner/sjukersättningar. Måttet påverkas också av åldersfördelningen bland dem som nybeviljas sjukersättning, hur många med sjukersättning som rehabiliteras, förändringar av andelen med hel eller partiell förmån samt hur många som väljer tidigt eller sent uttag av ålderspension. Som tidigare nämnts påverkas däremot måttet inte direkt av vid vilken tidpunkt personer slutar att förvärvsarbeta. Det är tillåtet att ta ut ålderspension, även hel ålderspension, och ändå förvärvsarbeta.

Trots att medelpensioneringsålder II i stor utsträckning speglar vad som händer inom sjukförsäkringen är måttet ändå av intresse för ålderspensionssystemet. Om antalet personer med sjukersättning i till exempel 40-årsåldern förändras kraftigt påverkas

storleken på ålderspensionsavgifterna och inkomstindex och därmed avgiftstillgången, AP-fonden, pensionsskulden och balanstalet.

Antal nybeviljade förtidspensioner ökade mellan 1998 och 2004 vilket är det främsta skälet till att medelpensioneringsålder II minskade mellan dessa år. Den tillfälliga uppgången av medelpensioneringsåldern 2003 var en effekt av regeländringar. År 2005 och 2006 steg medelpensioneringsåldern vilket främst berodde på att antalet nybeviljade sjuk- och aktivitetsersättningar minskade kraftigt dessa år.

Efter år 2006 har medelpensioneringsålder II stigit de flesta åren vilket främst beror på att antalet nybeviljade (icke tidsbegränsade) sjukersättningar har minskat.

Medelpensioneringsålder III (nedre åldersgräns 50 år)

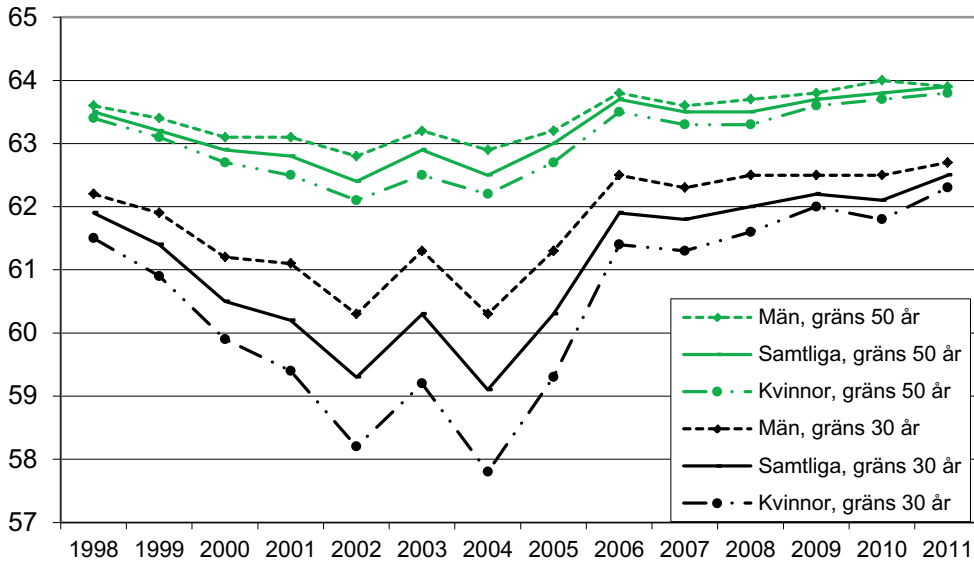
	Kvinnor	Män	Kvinnor och män
1998	63,4	63,6	63,5
1999	63,1	63,4	63,2
2000	62,7	63,1	62,9
2001	62,5	63,1	62,8
2002	62,1	62,8	62,4
2003	62,5	63,2	62,9
2004	62,2	62,9	62,5
2005	62,7	63,2	63,0
2006	63,5	63,8	63,7
2007	63,3	63,6	63,5
2008 ¹	63,3	63,7	63,5
2009 ¹	63,6	63,8	63,7
2010 ¹	63,7	64,0	63,8
2011 ¹	63,8	63,9	63,9

¹Exklusive tidsbegränsad sjukersättning från och med 2008.

Medelpensioneringsålder III har stigit något de senaste åren. Utvecklingen överensstämmer relativt väl med utvecklingen om 30 år sätts som gräns men svängningarna är mindre. Detta framgår också av nedanstående diagram.

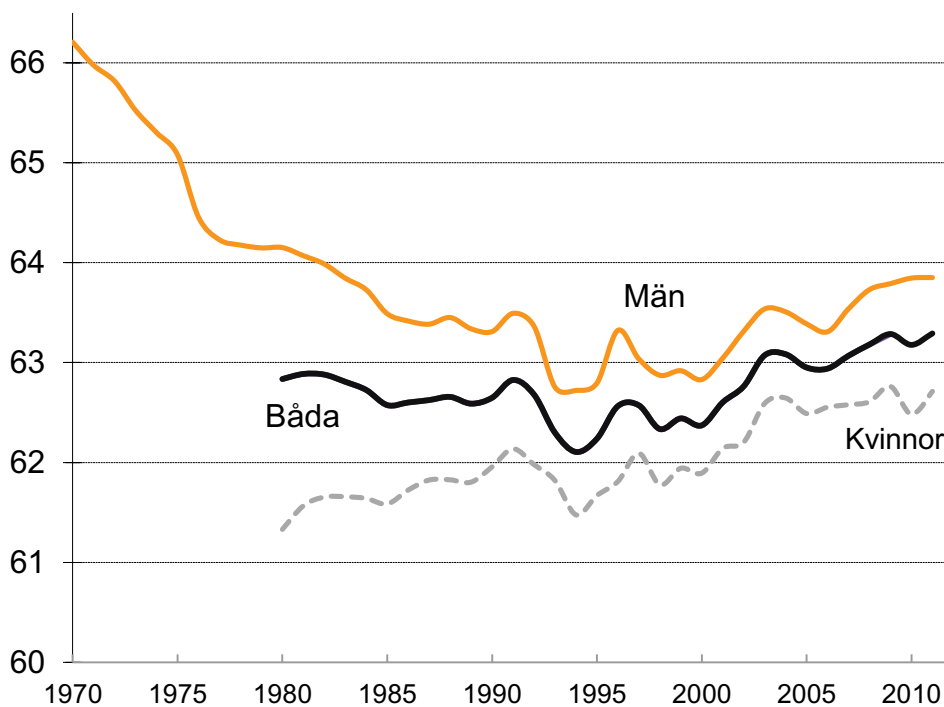
Medelpensioneringsålder II och III

Utträdesålder

Genomsnittsåldern då förvärvsarbetande lämnar arbetslivet, givet att de hör till arbetskraften vid 50 års ålder, har för 2011 preliminärt beräknats till 63,3 år. Detta innebär att den ligger på samma nivå som 2009, efter att år 2010 ha fallit tillbaka något. Utträdesåldern 2011 var (tillsammans med 2009) den högsta ålder som uppmätts sedan början av 1980-talet. Den tendens till ökning som setts sedan år 1994 (då den var 62,0 år) har åtminstone tillfälligt upphört från och med 2009. Skillnaden mellan mäns och kvinnors utträdesålder har sedan mitten av 1990-talet varit ungefär ett år, men har ökat något sedan 2006. Se diagram 1.

Diagram 1. Genomsnittlig förväntad ålder vid utträdet från arbetslivet för personer som vid 50 års ålder finns i arbetskraften (förväntad utträdesålder)

Källa: Bearbetningar av data från SCB:s arbetskraftsundersökningar (AKU).

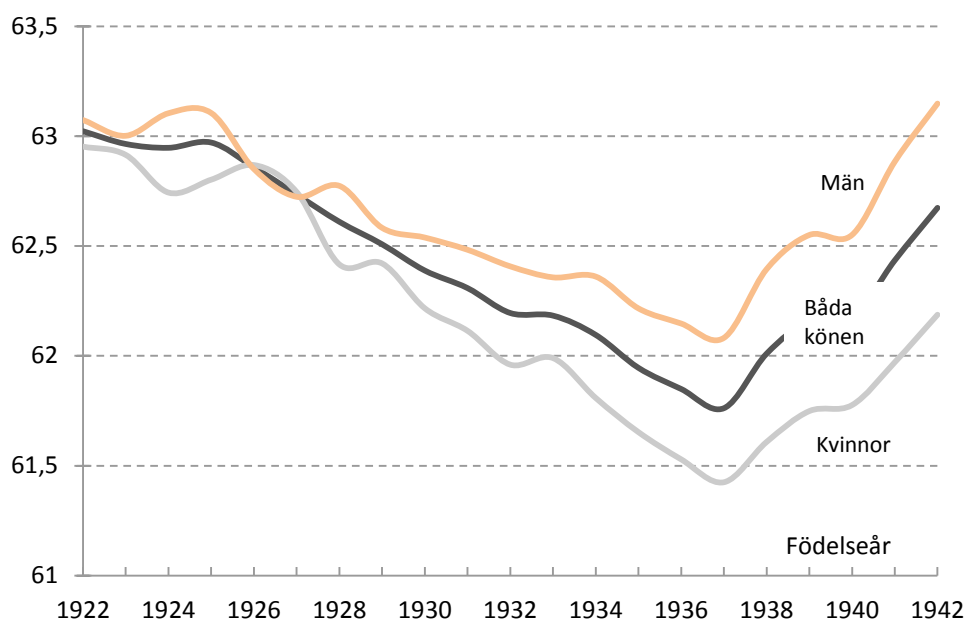
Utträdesåldern, som den ovan redovisas, ger en ögonblicksbild för året i fråga. Den anger den ålder då årets 50-åringar i genomsnitt lämnar arbetsmarknaden, förutsatt att de vid högre åldrar får samma arbetskraftsdeltagande som successivt äldre personer hade under *samma* år. 50-åringarna antas alltså, när de blir t.ex. 65 år, ha samma arbetskraftsdeltagande som dagens 65-åringar har. Utträdesåldern innehåller därmed ett slags prognosmoment, eller rättare sagt antagandet om ett ”fortvarighetstillstånd”, på liknande sätt som i befolkningsstatistikens beräkningar av förväntad återstående medellivslängd vid en viss ålder. Utträdesåldern beräknad på ovanstående sätt kan lämpligen kallas den *förväntade utträdesåldern*.

Kohortvis utträdesålder

Det går också att beräkna genomsnittsåldern vid vilken en viss årskull lämnade arbetskraften, den *kohortvisa utträdesåldern*. Detta ställer högre krav på historiskt datamaterial. Vill man i år (2012) beräkna utträdesåldern för exempelvis personer födda 1942 behövs data för arbetskraftsdeltagandet från 1992 (då de var 50 år) och framåt, och likafullt behöver man därtill göra antaganden om arbetskraftsdeltagandet från 2012 och framåt, dvs. efter 70 års ålder. För yngre personer, t.ex. födda 1952, är det inte möjligt att beräkna kohortvisa utträdesåldrar, eftersom de ännu 2012 bara är 60 år gamla.

Utträdesåldrar för olika kohorter visas i diagram 2. Personer födda 1937 har haft den hittills lägsta utträdesåldern, drygt 62 år. För kohorterna 1938-1942 har en gradvis höjning skett, så att personer födda 1942 beräknas få en utträdesålder på 62,7 år. Möjligen har det reformerade pensionssystemet inverkat på höjningen, med bl.a. dess regler om att pensionsrätt tjänas in fullt ut i det reformerade systemet efter 65 års ålder. Vidare kan höjningen år 2003 av åldern för ”avgångsskyldighet” från 65 till 67 år enligt lagen om anställningsskydd ha spelat viss roll.

Diagram 2. Genomsnittlig ålder vid utträdet från arbetslivet för personer som vid 50 års ålder finns i arbetskraften, för olika födelseårgångar (kohortvis utträdesålder)

Källa: Bearbetningar av data från SCB:s arbetskraftsundersökningar (AKU). Observera skillnaden i skala mellan Diagram 1 och 2.

Relationen mellan förväntad och kohortvis utträdesålder är komplicerad. Anta, för att ta ett extremt exempel, att arbetskraftsdeltagandet i procent av befolkningen under lång tid har varit konstant över tiden i alla åldrar. Under ett visst år sker sedan en proportionsvis lika stor nedgång i alla åldrar, varefter arbetskraftsdeltagandet ligger kvar på de nya lägre nivåerna för all framtid. Förändringen lämnar den förväntade utträdesåldern opåverkad – beräkningen görs ju enbart med data för det aktuella året. Den kohortvisa utträdesåldern för personer som fyller 50 år *efter* att förändringen ägt rum blir likaså opåverkad. För personer som vid förändringen redan är 50 år sker däremot en sänkning av den kohortvisa utträdesåldern. Störst blir sänkningen för dem som nyss fyllt 50 år; deras arbetskraftsdeltagande sjunker för alla framtida år, från och med 51 års ålder, medan arbetskraftsdeltagandet under ”basåldern” 50 år inte påverkats. För personer som är relativt gamla redan när förändringen sker blir det sänkningen däremot liten. En 65-åring exempelvis får bara sitt eventuella arbetskraftsdeltagande från och med 66 års ålder sänkt.

I den rapport om anslagsbelastning och prognos som utarbetades för två år sedan (2010-05-05) behandlades utbildningsnivåns betydelse för utträdesåldern mer utförligt. Personer med relativt hög utbildning har av flera skäl högre utträdesålder än personer med relativt låg utbildning. För personer i den lägsta utbildningsnivån (enbart förgymnasial utbildning) var den kohortvisa utträdesåldern för årskull 1939 ungefär 62 år, medan den var 63,7 år bland personer med eftergymnasial utbildning på 3 år eller längre (de med forskarutbildning inbegripna):

Förgymnasial utbildning	61,7 år
Gymnasieutbildning kortare än 3 år	62,5 år
Gymnasieutbildning 3 år	62,9 år
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	63,2 år
Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre	63,5 år
Forskarutbildning	65,0 år

Dessa skillnader gör att en viss del av ökningen även i den totala förväntade utträdesåldern kan förklaras av de stora förändringar som skett i befolkningens utbildningsstruktur.

Utträdesåldern i internationellt perspektiv

Det är svårt, ibland meningslöst, att jämföra officiella och lagreglerade pensionsåldrar mellan olika länder. Olika länder har olika regler och villkor ifråga om rörlig pensionsålder. Det finns vidare olika tillgång till och regler för uttag av förtidspension, sjukpension, arbetsmarknadspension och vad olika ersättningsformer kan kallas. Det förekommer också att åldersgränserna är olika för olika delar av arbetsmarknaden – detta gäller även för Sverige, och i ännu högre grad förr.

Statistiken över arbetsmarknadsdeltagande är emellertid rimligt harmoniserad genom internationella överenskommelser om arbetskraftsundersökningar, ”labour force surveys”, som insamlas och publiceras bl.a. av ILO och OECD. Härigenom är det möjligt att beräkna utträdesåldrar för andra länder enligt samma principmodell som ovan redovisas för Sverige.

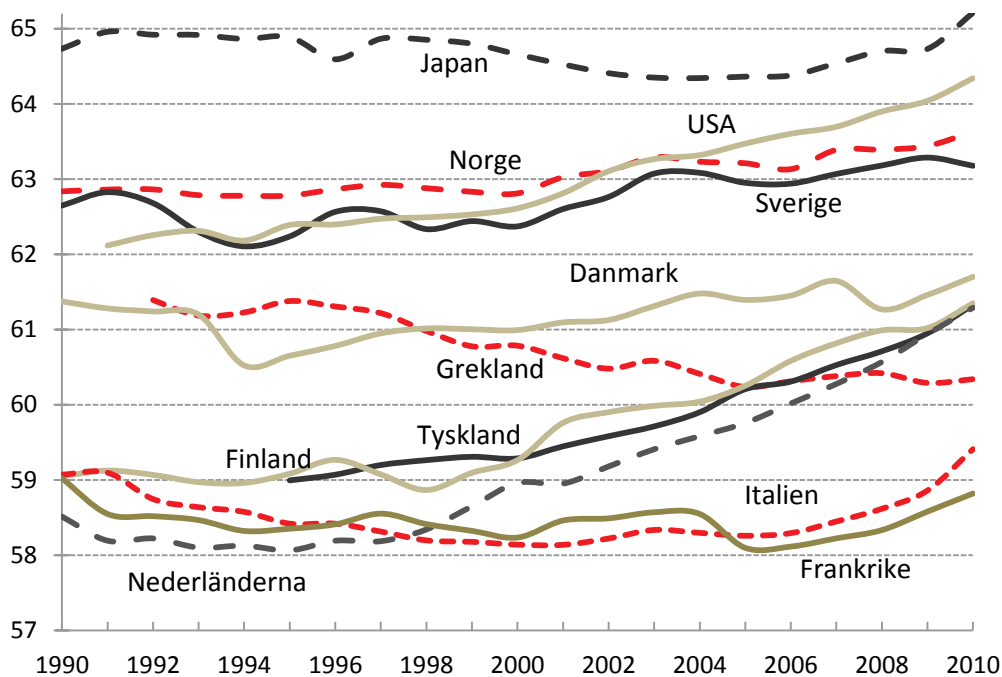
Vid en jämförelse framgår att Sveriges utträdesålder, både för män och kvinnor, ligger ganska högt i förhållande till många andra länder. Detta gäller särskilt om man jämför med länder i Europa. Bland europeiska länder är det nämligen bara Norge (marginellt) och Island som har högre utträdesåldrar. Några länder i Europa har så låga utträdesåldrar som 58-59 år. Länder med höga utträdesåldrar finns främst utanför Europa, däribland USA och Japan. Vad gäller skillnaderna mellan män och kvinnor kan

noteras att skillnaderna är jämförelsevis små i Sverige, där män har ungefär ett års högre utträdesålder än kvinnor. Länder med stora skillnader är delvis sådana där de officiella ålderspensionsåldrarna är lägre för kvinnor än för män.

När det mer allmänt gäller att finna orsaker till olikheterna mellan länder är det svårt att finna enkla uttömmande förklaringar. En del ryms antagligen i den obestämda kategorin ”kulturella skillnader”. Ett enkelt samband mellan utträdesåldern och den allmänna levnadsstandarden, mätt som exempelvis BNP per capita, är svårt att se. I båda ändarna av diagrammen finns en blandning av rikare och fattigare länder i denna bemärkelse. Om det finns mer specifika samband med pensionsnivåer och andra ersättningsnivåer i de allmänna socialförsäkringssystemen är en fråga som kan vara värd ytterligare utredning.

Liksom i Sverige har man under de senaste 10-15 åren kunnat se en stigande utträdesålder i flera andra länder, se diagram 3. Norge, Danmark, Finland, Tyskland, Nederländerna och USA hör till dem. Till viss del kan orsakerna också vara likartade, inte minst en kraftig strukturell förskjutning mot ökad andel välutbildade i tungt vägande befolkningsgrupper.

Diagram 3. Genomsnittlig förväntad utträdesålder i några länder 1990-2010

Källa: Bearbetningar av data från ILO och OECD.

Så här kan du nå oss om du vill veta mer

www.pensionsmyndigheten.se

Kundservice 0771-776 776

www.pensionsmyndigheten.se